

ULTIMA ESPERANZA BOOKS

TRETTIOÅRIGA KRIGET

25 bilder i sekunden

Don Titelman

ISBN: 978-91-88263-73-5
© Don Titelman
Stockholm 2020

Omslagsbild: Wierd Duk

Tryckt av Exakta, Malmö

Utgiven av Ultima Esperanza Books, Stockholm 2020
www.ultimaesperanzabooks.se

Innehåll:

Förord av Erik Ohlsson / 9
Blod och cognac / 11
Festen / 15
Bakluckan full med vapen / 17
Do you think this is a prison! / 23
Tusen och en natt / 28
No monkey me! / 33
Björnfett och örnfjädrar / 39
Jerusalemfararna / 45
Med mobben i hälarerna / 54
Kängorna mot en kalasjnikov / 57
Det var en gång ett land / 64
Vakten i Addis / 70
Makten och knarket / 75
Sjukhuset som försvann / 79
Bland minor och opium / 83
Före kriget / 86
Vi är tennsoldater / 89
Hemliga armén / 94
Lögnaren / 97
After Work / 100
Till havs / 105
Hotel Moskva / 108
United Snakes of America / 110
Down with USA / 119
En bra bild / 123
Den sköra tråden / 127
Efterord / 131

Etiopien 2011, domen på 11 års
fängelse läses upp för Martin
Schibbye och Johan Persson
(stående vid väggen). En special-
rekryterad vakt punktmarkerar
den enda fotografen på plats.
Bilderna tagen med en spionkamera.

Foto: Don Titelman

Don Titelman vid gränsen till Tje-
tjenien efter att ha misshandlats
av en rysk överste, 1999

Foto: ITN

Förord

Don och jag har bara gjort ett jobb tillsammans. Det var i mitten av 1980-talet och vår uppdragsgivare var Journalistförbundets tidning Journalisten. Vi skulle beskriva arbetsförhållandena för fotografer som plåtar rock-konserter. Därför skickades vi iväg på en spelning med Alice Cooper på Isstadion.

Inte långt därefter tog våra yrkesbanor nya vändningar. Don övergav stillbilden och blev fotograf på Sveriges Television. Jag fick jobb på Dagens Nyheter vilket tog mig till mig till Ryssland, Mellanöstern och USA bland annat.

Genom åren har våra vägar korsats. Det har alltid känts bra att se Don, även om han formellt är en konkurrent. För då har jag säkert vetat att jag är på rätt plats; ett ställe varifrån det finns något angeläget att berätta.

Jag tolkar bokens titel, "Trettioåriga kriget", inte bara som en summering av de otaliga krig och konflikter som Don rapporterat från. För en utsänd fotograf handlar det också om ett krig mot omständigheterna: mot snävt satta deadlines, mot egofixerade journalister, mot beslutsfattare som vill sätta käppar i hjulet, mot lömska bakterier som slår till i kroppen.

Emellertid har Don en stor fördel jämfört med mig och de flesta andra. Och det är hans diskreta men ändå självklara närvaro. En inneboende auktoritet som gör att han skapar sig utrymme utan att behöva slå sig för bröstet.

Det är en egenskap som inte går att lära ut på några journalist- eller fotoutbildningar. Och den har Don utnyttjat till fullo i sina reportage, oavsett om han filmar en intervju med författarlegenden Kurt Vonnegut eller dealar med påtända barnsoldater i en vägspärr i Liberia.

Erik Ohlsson

Mellanösternkorrespondent för Dagens Nyheter,
tidigare korrespondent i Moskva och i Washington DC

Blod och cognac

Larmet tjuiter, klockan är fem en höstmorgon i vår lägenhet på Kutuzovsky Prospekt 13 i Moskva. Om några timmar passerar kortegen i full fart förbi, den dagliga maktmanifestationen av den store ledaren Putin.

Två timmar senare står vi på Domodevo Flygplats, min kollega och hustru Eva Elmsäter och jag. Under militärt kommando samlas vi, en grupp utländska journalister, vi ska tas till Ingusjien, grannland till Tjetjenien för att bevaka utvecklingen i det pågående kriget.

Som alltid när militären håller i logistiken blir det ofta kontraorder och mycket väntande. Efter några timmar släpps vi ombord på en Antonov, ett gammalt ryskt inrikesplan. Det luktar lite surt och unket ombord. När vi har satt oss ner i de slitna sätena blir det upprop.

"Don Titelman!"

"Yest!"

Svarar jag, vilket betyder – här!

Vi blir sittande i planet i timmar, ingenting händer ingen information. Tiden går och efter ett tag tilldelas vi de torra ostsmörgåsarna som var tänkta till flygresan. Sent på eftermiddagen är planet äntligen i luften.

Låga täta moln vilar över Nazrans flygplats och det börjar skymma. Planet skär genom molntäcket och vi är mycket nära den fuktiga asfalten. Inte landningsbanans asfalt som jag ser genom fönstret i dimman, utan över en

bilväg som går parallellt med landningsbanan. De härdade journalisterna som har sett det mesta inser att det håller på att gå åt helvete, skrik hörs, inte gälla utan mer macho och rop som:

”What the fuck!”

Piloten lyckas i sista sekunden avbryta landningen, varva upp motorerna och lyfta igen, upp mot molnen. Planet flyger runt i ett stort varv för ett nytt landningsförsök. Nu har mörkret lagt sig, alla är spända. Landningen går bra, journalisterna pustar ut i ett gemensamt sus och en stor spontan applåd bryter ut. Applåder vid landningar hör inte till vanligheterna i dessa kretsar.

Det sägs att den vanligaste dödsorsaken bland journalister i krig är bilolyckor, det här kunde radikalt ha ändrat statistiken.

På den lilla flygplatsen blir vi av myndigheterna tilldelade en man som ska hålla ögonen på oss. En man i kanske fyrtioårsåldern hoppar fram mot oss, han skuttar i ljusa träningskläder och gympaskor, vithårig med slokmustasch. Magomed heter han och verkar vara en ganska trevlig man, och det visar sig sen stämman. Eva och jag funderar bara på vad han ska fylla för funktion. Överrock? Han kör oss till vår bostad, ett stort hus omgärdat av höga staket av plåt som hindrar insyn och håller småtjuvar borta. Det är tre fryntliga kvinnor som driver något som påminner om ett pensionat. Ett trevligt ställe att bo på. Vid ett tillfälle går Eva in till de tre damerna för att sända en rapport till TV-huset, bästa signalstyrkan på satellittelefonen är från deras kök. Kvinnorna som är muslimer är i full gång med sin kvällsbön i köket.

”Förlåt att jag stör”, ursäktar sig Eva.

”Nej, nej kom bara in.”

Bönen fortsätter och Eva lämnar rapporten till redaktionen i Stockholm på satellittelefonen och kvinnorna ligger runt henne på köksgolvet och ber.

Nästa dag åker vi med Magomed till gränsövergången till Tjetjenien. Magomed visar sig vara en mycket bra fixare och hjälper oss så mycket han kan. Han har levt ett tufft liv och lär ha blivit vithårig i stort sett över en natt. Vi pratar om kidnappingsrisken och Magomed visar sin Uzi, en israeliskt automatpistol som hänger i en sele mot magen.

”Jag klarar några, men är det femton kidnappare då är vi chanslösa.”

Han berättade också hur hans bror blev kidnappad och förd till Grozny. Magomed genomförde en räddningsaktion, tillsammans med femton man åkte de in och räddade brodern.

Kvinnorna som vi bor hos är väldigt oroliga för en amerikansk reporter som också är inkvarterad hos dem. Han hade inte synts till på flera dagar. Den mest handfasta kvinnan beskriver honom:

”Chernyy-chernyy.”

Det vill säga svart-svart.

Ryssarna kallar kaukasierna för svarta, och för att beskriva att den försvunna amerikanska journalisten är svart så blir det svart-svart. Amerikanen kom lyckligtvis tillrätta efter några dagar.

Vid gränsövergången passerar mängder av flyktingar, märkligt nog även några in till Tjetjenien, mest kvinnor och barn, de släpar på sina stora rutiga plastväskor. Trasiga, hopknycklade bilar passerar, cyniskt väldigt bra bilder. Jag går igång ordentligt och förlorar mig i tid och rum, plötsligt smäller det till. En inte helt nykter rysk överste får nog av mig slår till kameran som ligger på min axel, det tunga

batteriet träffar bakhuvudet. Det går fort, Magomed hinner inte reagera, Eva är en bit bort och pratar med några flyktingar om läget inne i Tjetjenien. Blodet formligen forsar, rinner igenom fyra par plagg och nerför min rygg. Som alltid på sådana här resor har jag förband med mig. En engelsk fotograf från ITN, Independent Television News är handlingskraftig och förbinder mitt huvud. Översten sneglar mot oss, det blev nog blodigare än vad han tänkte sig.

Vi lämnar gränsen för att jobba vidare, av en tillfällighet kör vi förbi ett ryskt fältsjukhus. Vi går in och ber dem att tvätta såret men blir genast utkörda. Så småningom återvänder vi till gränsen, översten kommer fram till oss.

”Hur är läget?” Frågar han med ett fånigt flin. Han beordrar en menig att ta in mig i ett av deras tält, nu ska de nog tvätta såret och lägga om bandaget tänker jag. Inne i tältet gör soldaten en gest att jag ska sätta mig ner vid ett brunt fällbord i massonit. Under tystnad skalar den menige en apelsin och ger den till mig, ställer fram ett dricksglas. Soldaten hämtar nu en flaska och fyller glaset till hälften med rysk cognac. När vi kommer ur tältet blinkar översten åt mig, nu när jag tittar närmare på honom ser han faktisk ut som en gris.

Efter dagens filmning återvänder vi till våra damer på pensionatet. När de hör vad som hänt blir de ursinniga över översten, en av kvinnorna utbrister.

”Sobaka!”

Vilket betyder hund.

Festen

Folke Rydén som under många år var korrespondent i USA fyllde nyligen år och bjöd på en stor mingelfest. Alla var där! En klyscha från skvallertidningarna. Men många var där, många av reportrarna som jag har rest runt i världen med.

Folke har jag jobbat med i Alaska. Där var också Peder Carlquist, vi har varit i Liberia, Pakistan och flera gånger i Afghanistan. Henrik Silver, Etiopien, Ungern och Thailand. Bengt Norborg, vi har rest i Turkiet, Albanien, Bosnien, USA, Mexiko, Israel, Gaza. Saam Kapadia, Kuwait och flera resor till Kosovo. Peter Löfgren, vi har i stort sett varit i samtliga länder i Mellanöstern och också i Rumänien. Eva Hamilton, vi har jobbat i Frankrike. Jens Lind, vi gjorde kanot-VM i Finland och Belgien. Och Eva, min fru, förutom Ryssland, så har vi jobbat i Mellanöstern, Balkan, Thailand, USA och Nordafrika.

En person som jag hade hoppats få träffa på minglet är Folkes gamla parhäst Dan Jåma, fotografen som jobbade i många år i USA med Folke. Men tyvärr dök han inte upp. Jag har ibland blivit ihopblandad med Dan men det gör mig inte ett dugg. En annan fotograf som jag ofta förväxlas med är Simon Stanford från Sydafrika, det är också hedrande.

När jag funderade vidare på vilka som jag har jobbat med

ute i världen som inte var med på festen dök namn upp som: Elisabeth Hedborg, Anne Lundberg, Bert Sundström, Bo Holmqvist, Samir Abu Eid, Claes JB Löfgren, Stina Blomgren, Ann Victorin, Sverker Olofsson, Kristofer Lundström och många många fler, en riktigt blandad kompott.

Under kvällen på Folkes fest blev det många samtal, vi pratade resor som vi har gjort, gamla minnen växte fram. Peter Löfgren, en av dem som jag har rest mest med frågar.

”Don, du har inte tänkt på att skriva en bok?”

Jag är absolut ingen textmänniska, mitt minne är ganska dåligt och jag har aldrig fört dagboksanteckningar. Jag skulle just till att svara då vi blev avbrutna. Svaret som jag bara hann tänka var

”Nej!”

TVå dagar senare sitter jag och skriver...

Bakluckan full med vapen

En liten scen på en nattklubb, en musikgrupp spelar traditionell musik, kanske i en modern tappning, jag vet inte. Cigarettröken ligger tät i lokalen, det sticker i näsan. En förhållandevis lättklädd kvinna sjunger, den enda kvinnan i den välfyllda lokalen. Männerna i publiken dansar, kysser solkiga, skrynkliga sedlar som de sen trycker fast på sångerskans panna och bröst. Vi är i Hotel Prishtina, ett slitet hotell i Kosovo. Landet är Jugoslavien som styrs med järnhand av Slobodan Milošević. Det är början på 90-talet, små politiska protester har långsamt börjat vakna till liv. I lokalen finns också Rolf Porseryd från TV4. Jag har i efterhand mött honom på flera platser i världen. Alltid lika trevlig och prydlig i sin välansade mustasch. På en resa, jag minns inte riktigt var, så placerades vi journalister på ett lastbilsflak för transport. Det är tufft men det är sådant man får ta. När vi hoppar av trötta och dammiga ser jag Porseryd, som stryker mustaschen och kliver ut ur förarhytten, street smart!

Hotel Prishtina, ett höghus i betong i sovjetisk stil, gissningsvis från 60- eller 70-talet. Hotellet som då ägdes av den jugoslaviska staten har sett bättre dagar.

Jag lämnar den rökiga nattklubben och passerar den ännu rökigare hotelllobbyn med sina sunkiga mörka möbler klädda i skinnimitation. Det sitter människor där dygnet runt, den ena skummare än den andra.

Jag hämtar rumsnyckeln i receptionen. Går in i hissen

skymtar mitt våningsnummer, en sjua, på en trasig plastknapp och trycker på den, det sprakar till ut kommer gnistor men hissen går snällt upp. Jag tänder lampan i badrummet, det sprakar till, nu är det inte det elektriska som sprakar, det är kackerlackor, alldeles fullt med kackerlackor, det kryllar av dem, jag har aldrig sett så många, varken förr eller senare.

Jag ber om ett nytt rum och packar ihop mina prylar. Mitt nya rum ser ut att vara okej. När jag ska borsta tänderna öppnar jag min necessär och ut hoppar en armé av kackerlackor. Den dagen världen går under kommer kackerlackorna att föra livet vidare.

Vid ett annat tillfälle på samma hotell. Efter en hård dag befinner jag mig på rummet och ska ladda kamera-batterierna. Laddaren är kopplad med en svart förlängningssladd till ett svåråtkomligt vägguttag. Det har varit glappkontakt i sladden de senaste dagarna, jag bestämmer mig för att fixa det. Tar fram min Leatherman och skär av sladden. Woof! En flamma slår upp i handen, det vassa knivbladet smälter och det luktar bränd el. Jag kom undan med en chock och med en svartsotad insida på handen. Det är nog bättre att dra ur kontakten från väggen nästa gång jag ska laga en sladd. Lätt chockad sätter jag mig ner på sängkanten och reflekterar, jag överlever slagfälten, men ska jag ta livet av mig på ett hotellrum i rent slarv?

Till Kosovo har jag rest säkert 15-20 gånger, senast var 2008 när Kosovo utropades som självständig stat, bilarna körde runt i Pristina och förbi vårt hotell hela natten. Tutandet blandades med jubel och skrik. Den här resan gjorde jag med Eva Elmsäter. Jag har verkligen följt utvecklingen av Kosovo, från mina tidiga resor när serberna styrde och hade alla bra befattningar och jobb, till självständigheten 25 år senare.

Första gången jag var där jobbade jag för Dagens Nyheter, det var innan jag hade börjat min anställning på SVT. Vi åker runt i Jugoslavien, Disa Håstad och jag för att rapportera om läget i landet, nu när Jugoslaviens diktator Tito är borta. Vi tar oss fram i en Golf, i baksätet sitter två tonåringar, Disas dotter Elsa och hennes kompis, när de får chansen smyger de iväg och tjuvröker. Under vår resa när vi är i Kosovo får vi till vår stora förvåning se ett bröllop där en albansk flagga vajar på en traktor. Den albanska flaggan är förbjuden i Kosovo och att flagga med den hade varit helt otänkbart tidigare. Det ett embryo till utbrytningen.

Vår bilresa slutade med att vindrutan krossades av ett stenskott, vi tog bort skärvorna som var kvar och körde sista timmarna tillbaka till Belgrad utan fönster.

Disa hade ofta stora fester, det kunde vara för att fira ryska nyåret som infinner sig något senare än vårt nyår. Måttstocken på en bra fest var hur många ambassadörer som kom. Elsa, den lilla flickan i baksätet är idag, ja just det, ambassadör, inte långt från Kosovo, i Albanien.

Vid min andra resa till Kosovo ser jag en kväll hur två poliser helt provocerat misshandlar en man utanför hotellet. Jag försöker filma det, en bra bild av förtrycket, jag står gömd bakom en av hotellets pelare. Snabbt blir jag upptäckt och poliserna griper mig. De för mig till en liten tvådörrars polisbil, en Yugo ett jugoslaviskt bilmärke som inte längre tillverkas. En av poliserna öppnar bagageluckan, där ligger det fullt med vapen, en hög med kalasjnikov, poliserna säger åt mig att lägga kameran på deras vapen, och sen trycker de in mig i baksätet. Motorn jobbar hårt, det går tungt när den lilla bilen kör uppför en backe mot polisstationen. Om jag försvinner nu är det ingen som vet vart jag har tagit vägen, tänker jag. På stationen vill de se filmmaterialet, min räddning är att jag

aldrig hann komma till skott, jag hann aldrig ta några bilder på misshandeln innan jag blev upptäckt. Jag släpps och får promenera tillbaka nedför den mörka gatan till hotellet. Det här var första gången som jag blev gripen men långt ifrån den sista.

Under ett uppdrag under kriget i Kosovo när jag jobbar med Eva hittar vi en grupp människor som gömt sig i skogen. Det är en ny story som ingen tidigare har rapporterat om. På den tiden hade vi ingen egen redigering med på resor utan vi hyrde in oss på TV-stationer och nyhetsbyråer. Vi går in till Reuters som också bor och producerar på hotellet. Efter en stunds väntande får vi låna deras redigeringsutrustning. Där i rummet finns två fotografer, gamla vänner till Eva från hennes första period i Ryssland, Sergej Karazy och Taras Protsyuk från Ukraina. De är imponerade av vårt material och också nyfikna på det. Vi svarar kort och undvikande men de lägger ihop ett och ett. De två fotograferna lämnar oss där vi sitter och klipper i materialet. Efter ett par timmar är Taras och Sergej tillbaka och behöver komma åt redigeringen igen. Vi pausar och till vår förvåning får vi se att de hade hittat samma grupp människor som gömmer sig i skogen och strax efteråt skickas bilderna ut till alla Europas TV-stationer. Vårt material går på kvällen ut i SVT, men exklusiviteten är borta. En lärorik läxa, efter det här, knäpptyst!

Vid ett annat tillfälle besöker vi Sergej från Reuters på ett sjukhus i Belgrad, han hade åkt på en riktig omgång, serbiska poliser hade slagit sönder både honom och hans kamera. Sergej lappades ihop men kameran var krossad i småbitar.

Mycket värre gick det för Taras. När amerikanska styrkor

intog Bagdad stod Taras på en balkong på Palestine Hotel och filmade invasionen. Palestine Hotel var hotellet där alla journalister höll till. I en amerikansk pansarvagn uppfattades Taras med sin kamera som en fiende med vapen, en granat avfyrades mot balkongen. Taras blev bara 35 år.

Det är en skör tråd som skiljer mellan liv och död.

En stor del av de journalister som dör i krig är fotografer. Det är inte så förvånande, ska man filma måste man vara på plats, helst nära. Kameran kan uppfattas som ett vapen så som hände med Taras. Världen blir en allt svårare arbetsplats med religiös fanatism, galningar, och uppvigling som att kalla TV och tidningar för fake news.

Krigen blir allt svårare att bevaka, redaktionerna är inte längre lika villiga att skicka ut journalister, försäkringarna blir dyrare och möjligheten att göra ett bra jobb minskar.

På SVT sitter allt hårt i väggarna, en fotograf är en fotograf eller möjligtvis ett team trots att det nu bara är en person, till skillnad mot tidigare när TV-fotografen jobbade tillsammans med både en ljudtekniker och en elektriker. Att kalla en fotograf för journalist är inte att tänka på. En reporter däremot är en journalist. Men när det händer en fotograf något, fotografen kidnappas skadas eller dör, och när det rapporteras om det, då blir fotografen plötsligt journalist.

DN:s Paul Hansen hade verkligen änglavakt när han sköts i utkanten av Mosul. Paul träffades av en kula i ryggen, en annan kula träffade kanten på hans hjälm, en millimeter nedanför och kulan hade gått in i halsen. En oskyddad del av kroppen mellan hjälmen och skyddsvästen. Jag är glad att fotografen Paul Hansen lever, och ännu gladare att personen Paul Hansen finns med oss.

En av dem som jag bevakade kriget i Kosovo med var Saam Kapadia. Vi flyger till Serbien och därifrån kör vi till Kosovo, det var det vanliga sättet att ta oss dit. Klockan går mot ett jämnt klockslag, vi stannar bilen för att lyssna på nyheterna. Drar upp antennen på vår kortvågsradio för BBC World News. Det var innan internet var så utvecklat. Det börjar hetta till ordentligt. På radion strax före nyhets-sändningen skickas ett extra meddelande ut.

”På grund av den osäkra situationen i Kosovo uppmanas alla briter och amerikaner att genast lämna Kosovo!”

Saam har brittiskt pass och jag amerikanskt. Som journalist är det ofta så att man rör sig åt fel håll, mot katastrofen, brandhärden, mot krigshärden.

Do you think this is a prison!

Efter gasattacken i Halabja och ett misslyckat upprorsförsök flydde miljontals kurder från Irak till Turkiet och Iran. Iran ville visa världen hur de drabbades av den stora flyktingkrisen och internationella medier bjöds in. Året var 1991.

Ett iranskt Herculesplan flyger oss från Teheran mot gränsen mellan Iran och Irak. Sista etappen åker vi i en smutsig, sliten gammal buss. Busschauffören tuggandes solrosfrön ser helt borta ut, han spottar ut frökapslarna och kör den gamla bussen alldeles för fort. Många av journalisterna säger åt honom gång på gång men busschauffören jagar på. Det är kallt, regnigt och lerigt. Plötsligt, från en mindre sidoväg, kommer en liten bil upp på vägen, vår trötta chaufför överraskas och han tvärbromsar. Bussen sladdar från sida till sida, jag är övertygad om att vi snart åker av vägen och att bussen kommer att välta. Lyckligtvis håller vi oss kvar på vägen, sladdarna upphör och chauffören får stopp på bussen. Det är nästan lynchstämning bland journalisterna.

Efter några timmar i lugnare tempo stannar bussen och vi visas in i en fin byggnad med blanka stengolv och med ett stort rum nästan tomt på möbler. Ingen berättar vad som är på gång. Det börjar mörkna ute och så småningom serveras vi ris och pitabröd. Sen tilldelas vi varsin filt och nu inser vi att vi ska sova här. Med på resan är Sven-Erik

Sjöberg, fotograf på Dagens Nyheter. Vi upptäcker att dörarna är låsta, vi kommer inte ut. Han blir ursinnig.

”Do you think this is a prison!”

Skriker Sjöberg på skänsklingande engelska till arrangörerna från informationsministeriet. Till slut ger de upp, låser upp och vi går ut och för att få lite luft. Strax utanför hittar vi en gatuförsäljare som säljer grillat kött. Vi köper oss några spett. Tillbaka i rummet bäddar vi ner oss i våra filtar på det blanka stengolvet.

Jag har gripits många gånger och förhörts, men jag har aldrig hamnat bakom galler.

Däremot har jag varit på insidan i många fångelser för att göra reportage. Fångelser i Ryssland, Albanien, USA, El Salvador och flera i Sverige.

Bengt Norborg och jag lyckades under en resa i Albanien få tillstånd att besöka ett fångelse i Tirana. Vi satt som brukligt med fångelsechefen först och utbytte artighetsfraser. Vi fick en gåva, varsin stor burk sylt, det är precis vad man längtar efter när väskan ska packas inför hemresan.

Plötsligt ser jag genom fönstret ett tiotal män med motorcykelhjälmarna i olika stil och färger. De springer fram över gården, röda, blå vita fartstreck i vinden viftande med batonger. Det visar sig vara fångvaktarna som ska skydda oss. De kastar sig in i fångelsebyggnaden som i en actionfilm som de har sett för många av. Vi fortsätter in till cellerna, det är inte trångt, två tre fångar i de celler vi får se. När vi rör oss bland fångarna ser vi hjälmarna och batongerna swisha förbi i bakgrunden. En skål med lite matrester står kvar på jordgolvet, ser ut som slamsor. En fånge börjar spontant att berätta, han avbryts av fångelse-direktören som är med.

”Han ljuger bara, det har han alltid gjort.”
En sekvens som användes i reportaget.

Det är 30 grader varmt. Jag befinner mig i Chino, en stad i Kalifornien med Anne Lundberg som då var nyhetsreporter, det var innan hon började jobba med Antikrundan. Vi är på väg till ett kvinnofängelse för att träffa en svensk kvinna som hamnat på fel sida i samhället och dömdes för ”first degree murder” till livstid för dubbelmord. Fången är Annika Östberg.

Det är varmt ute och det är lika varmt i hennes cell. Cellen är liten, en våningssäng ett litet skrivbord, en cellkamrat. Annika blir kvar där många år efter vårt besök, 28 år totalt.

När vi är klara med jobbet känns det tufft att säga hejdå och gå därifrån.

Vi är hungriga och går in i en lokal restaurang i närheten av fängelset. Det ligger en död ko utanför matstället. Vi sitter i baren och äter, sitter bland rednecks i cowboyhattar. När vi lämnar stället är kon borta.

Ett av reportagen jag aldrig kommer att glömma handlade om ett fängelse i Moskva.

Jag var stationerad två år i Ryssland med Eva Elmsäter. Det var under tiden när Putin övertog makten efter Jeltsin och Tjetjenienkriget började om igen, mycket stod på spel. Åren var 1999 och 2000.

Efter många försök, där det också förväntades mutor, hände något. Plötsligt är vi välkomna till fängelset Matroskaja Tishina. Vi äter lunch med fängelsechefen, vi serveras biff i en matsal för anställda på fängelset. Knivar existerar inte bland besticken, vi får dela köttbiten med gaffeln.

En plit i grön uniform och en stor skärmössa går fram-

för kameran genom fängelsekorridorerna, rasslar med nycklarna, låser upp en stor tung ståldörr, bra TV! Han öppnar dörren, en tom cell innanför, varför, varför visar han den? Okej, kanske allt vi får access till, jag filmar på, går runt i cellen filmar, slitna väggar, britsar av järn och en sunkig toalett. Vi går ut, vandring i korridoren igen med den fåordiga vaktten, och en ny ståldörr öppnas, framför mig ser jag något, en bild som har etsat sig fast på näthinnan. 90 fångar i en cell tänkt för 30. Fångarna ligger på varandra, många tvingas stå för att det är så trångt. Tomma blickar, hostningar och det är som om färgpigmenten har lämnat kropparna. Det kalla hårda ljuset förstärker misären. Fångarna har delat in sig i en hierarki, i en sjugradig skala, en rangordning där man förtrycker nedåt. Vad de gör med varandra orkar jag inte ens tänka på. Många är sjuka och många kommer aldrig ut levande. De sover i skift. Det är som en man från Röda Korset som vi intervjuade sa.

”Vill man se helvetet på jorden ska man besöka Matroskaja Tishina.”

I ett annat fängelse i El Salvador, där jag filmade med Bert Sundström, befinner sig alla fångarna på gården och inne i gemensamma utrymmen. Popmusik spelas högt, jag ser beväpnade vakter i torn och på tak runt om. De flesta av fångarna tillhör kriminella gäng som maras, med tatuerade ansikten och kroppar. Många har försökt göra en kriminell karriär i Los Angeles. På gårdsplanen närmar sig en stor man, leende gör han en gest som inte kan missuppfattas, han drar pek fingret tvärs över sin hals. Vår ledsagare berättar att han är dömd för 18 mord.

Jag har gjort några reportage från svenska fängelser också. Lasermannen John Ausonius är en av dem som jag har

träffat. Karin Swärd var reporter. Vi blir hänvisade till ett besöksrum, strax därefter förs Ausonius in, lasermannen som har skjutit tolv personer. En mycket kyelig människa. Han hälsar på oss.

”Jag vägrar sitta här, ska ni intervjua mig ska det vara i min cell.”

Mer än gärna!

Karin Swärd hade jag ett mycket gott samarbete med, vi gjorde mängder av reportage, nästan uteslutande i Sverige. En sommar hoppade vi in som vikarier på Washington-kontoret. På väg till FBI i Pentagon av alla platser går Karin bananas, hon är fly förbannad på mig. I den här branschen jobbar vi väldigt tight och under stor stress. Att jobba mot dagliga deadlines och med stor prestationsångest gör att det lätt blir konflikter. Men jag vet verkligen inte än idag vad jag hade gjort eller inte gjort som utlöste detta. Hennes vrede klingade av under dagen.

”Vi drar ett streck över det hela, vi pratar inte mer om det, inte med någon, inte ens Lasse.”

Lasse är Karins man som är med i Washington. Bra tänker jag och höll verkligen tyst. När jag kom hem till Sverige och går in i TV-huset möter jag direkt en kollega, han ler mot mig.

”Jag hörde att du hade bråk med Karin.”

Tusen och en natt

Jag sitter i ett nästan fullsatt flygplan på startbanan på Ben Gurion-flygplatsen. Många av resenärerna är ortodoxa judar på väg till New York efter att ha firat en judisk högtid i Jerusalem. Nästan alla bär lådor som ser ut som stora tårtkartonger med nyinköpta hattar i, hattarna ska användas hemma i Williamsburg eller var de nu kan tänkas bo. Uppe i luften börjar jag må riktigt illa, jag rusar fram till toaletten, hinner bara stänga dörren sen svartnar det, benen bär inte och jag rasar ihop. Både flygvärdinnan och min kollega Kicki Alm som sitter sju, åtta rader bak från toaletten hör dunsen. Jag återfår medvetandet när flygvärdinnan drar i mig.

”Det här är ett blodtrycksfall, sånt händer.”

Säger flygvärdinnan.

Skönt att jag inte slog mig i fallet. Flygvärdinnorna flyttar på några resenärer och bäddar ner mig i en egen rad med tre stolar. När jag vaknar efter lite sömn är jag omgiven av hattaskar, överallt ser jag lådorna.

Under alla resor har jag med mig en förstahjälpensväska, om det behövs även skyddsväst och hjälm. Jag har varit på många överlevnadskurser där vi har övat första hjälpen, överlevnad och även fingerade kidnappningar.

Norr om Kabul när vi filmade ett av våra många reportage, träffar vi en man som bjuder hem oss till sitt hus som ligger

en bit upp på berget. Det är alltid bra med fina miljöer och människor kan ofta koppla av hemma. Vi börjar vandra med vår man som rörde sig som en get på sluttningarna, solen gassade. Jag släpade min tio kilo tunga kamera. Plötsligt tar batterierna slut, inte kamerans utan mina. Jag är helt utmatad, totalt slut, jag är tvungen att lägga mig ner och vila i skogsbacken. Efter många pauser kommer vi fram och lyckas göra vårt jobb.

Första regeln på resor, se till att du dricker ordentligt, det har det tjatats om på alla kurser. Trots vätskebristen går det något lättare att ta sig ner till vår bil. Vi stannar snart och köper en burk Coca Cola. Jag gör en blandning med en vätskeersättningstablett som jag alltid har i sjukvårdsväskan. Jag kvicknar till omedelbart.

På väg hem från en annan resa där jag hade varit i Afghanistan, Pakistan och Indien drabbades jag av salmonella. Plågsamt, men jag hade jobbat klart när salmonellan bröt ut. Hemma i Sverige informerade läkaren mig att det var viktigt med hygien, egna handdukar och helst egen toalett för att inte sprida smittan. I TV-huset på Gärdet fick jag en egen toalett med mitt namn på dörren, det är nog inte så många som kan skryta med det. En som hade en egen toalett på Dramaten var Ingmar Bergman.

Förr var Rapport och Aktuellt två separata konkurrerande redaktioner. Vi var på samma uppdrag i New York. Lars Adaktusson, nu KD-politiker och Jacek Stanczyk, fotograf på Aktuellt, och för Rapport jobbade jag med Karin Swärd. Vi var alla där för att vi hade fått intervjuer med Rolf Ekéus, som var ordförande i FN:s specialkommission för Iraks nedrustning. Jag minns att Ekéus berättade utanför kameran hur svårt det var att förhandla med Irak, de levde

i en annan värld, en värld av sagor som Tusen och en natt.

Kvällen innan gick vi ut och åt på en fin italiensk restaurang vid Times Square, det är gott och vi har det bra. Plötsligt sjunker Jacek ihop och ligger livlös på golvet. En av gästerna på restaurangen som annars arbetar som sjuksköterska springer fram och känner på hans handled.

”Jag känner ingen puls!”

Ambulans tillkallas, snart kommer två ambulanser, stora som flyttbussar. Ambulanspersonal stormar in i den nyss så lugna restaurangen. Jacek liggande på golvet får syrgas och kvicknar till, tas sen in i en av ambulanserna. Vi står utanför och pratar. Adaktusson är chockad, helt blek.

”Vad har han ätit?”

Frågar en i räddningspersonalen och pekar på Adaktusson.

”Samma som han”, säger jag och pekar på Jacek.

”In med honom i ambulansen!”

Adaktusson sätts på en klappstol i ambulansen, nu ännu vitare i ansiktet. Han börjar kaskadkrakas.

”Ut!”

Skriker någon ur ambulanspersonalen. Efter ett tag ska Jacek köras till sjukhuset.

”Bara en person får följa med.”

Jacek pekar på mig trots att jag aldrig tidigare hade träffat honom.

På Rooseveltsjukhuset frågar personalen mig.

”Vad heter han?”

”Eh hm.. Jacek... Stanczyk någonting.”

”Hur stavas det?”

”Inte en aning.” Svarar jag och slår ut armarna.

Jacek som är katolik trodde att hans sista dag var kommen.

”Don, kan du ordna en biktfader?”

”Visst kan jag det, men du är inte så sjuk att du behöver någon.”

Jag hade inte full koll på läget, jag sa så för att pigga upp honom.

”Äh skit i det.”

Svarar Jacek som inte är överdrivet religiös.

Jacek hade drabbats av en allergisk chock och Adaktusson var bara allmänt i chock.

Nästa morgon skrivs Jacek ut från sjukhuset, och senare promenerar han förbi den italienska restaurangen och tittar in. Personalen tror att de ser spöken.

Jacek har många gånger tackat mig dels för att jag räddade hans liv men också för att jag räddade hans Armanikavaj. Jag är oskyldig i båda fallen. Men hans Ralph Lauren-skjorta kunde ingen rädda, den klipptes upp.

Jacek och jag blev vänner för livet efter det, Jacek dog nyligen i cancer, jag saknar honom.

Efter tsunamin i Thailand jobbade jag där vid några tillfällen. Denna fruktansvärda katastrof, så många ofattbara och hemska berättelser. Men det fanns också positiva berättelser som till exempel elefanterna som kände att något var på gång och flydde upp i bergen och som dessutom hjälpte till vid räddningsarbetet. En folkgrupp som klarade sig bra var havsnomaderna, Sea Gypsies, som finns långt ut i ögrupperna. Vi åkte ut till ön Ko Phra Thong för att träffa nomaderna. På väg dit ser vi några platser där förstörelsen var enorm efter flodvågen. Jag går ut och filmar bland husrester, trampar på en del av en raserad vägg, en spik går igenom skon och en bra bit in i foten, väldigt bagatellartat i det här sammanhanget. Ute i havsbandet hos dessa sea gypsies tar de mitt sår i foten på stort allvar. Det kan ju lätt bli infekterat i den tropiska värmen. En sea gypsy som körde transportbåten som vi åkte ut med ville hjälpa mig på deras sätt. Han tog tobak och gned in i såret. På väg hem

passerade vi ett sjukhus, där vi stannade till, såret rengjordes och plåstrades om. De ville att jag skulle återvända varje dag.

Vid ett annat tillfälle under bevakningen av tsunamin blev jag magsjuk. Jag blev så fruktansvärt dålig, Montezumas hämnd, Jalla Jalla eller Rangoon Run, det finns många namn. Jag orkade bara inte jobba eller ens stå på benen. I 24 timmar varvade jag sömn och kräkningar. Normalt sett, ute i världen med adrenalinpåslag och med en högre växel, brukar det gå att hålla sjukdomarna borta, ibland bryter de ut när jag kommer hem, utarbetad och utan motståndskraft.

Eva Elmsäter som jag jobbade med var ute och kom nöjd hem till hotellet där jag låg illamående i mina magplågor.

”Jag har träffat ett par, som du och jag, fotograf och reporter från Norge, som har varit hyggliga och hjälpt mig med filmning.”

”Toppen.”

Säger jag och somnar om.

Många år senare befinner jag mig lika magsjuk i en lerhydda i Sydsudan. Samma symtom, men längre till toaletten, ett utedass i ett plåtskjul uppvärmt i ökenhettan.

David Oscarsson är den stackars reportern som får stå ut med mig, David ger sig ut på egen hand, jag sover.

Sent på eftermiddagen kommer David tillbaka till vår hydda, han skrattar, i handen håller han ett band från en TV-kamera.

”Jag fick hjälp av ett norskt par som tydligen hade hjälpt dig tidigare i Thailand!”

Jag tror att jag piggade till, något.

No monkey me!

En vägspärr i Liberia, ett tiotal påtända barnsoldater rör sig runt oss, höga som hus. Dansande svajande kroppar, böjer sina ben långsamt och reser sig, gungar ner, upp, ner. De viftar med sina vapen, i en liten kassetbandspelare spelas Bob Marley högt, ljudet distar i högtalaren. Blickarna är diffusa. De unga barnsoldaterna har ofta två alternativ, skjuta eller skjutas. De får ofta gå i frontledet, om de tvekar skjuts de av sina egna.

”No monkey me! No monkey me!”

Inget bra läge, det gäller att skapa ett förtroende. Det är en förmåga som Peder har. Lugn och trevlig med lite humor, det kommer man långt med.

Peder Carlquist kan vara lite jobbig att resa med, ofta blir det strul med logistiken, allmänt lite ont-i-magen-känsla, långa nattredigeringar, men resultatet blir alltid lysande. Vissa fotografkollegor kallar honom för kvittodemonen, kvittona samlar Peder i en plastpåse och alltid saknar han några. På en resa hade han med sig en helt ny stillbildskamera, den försvann efter några dagar.

Efter att vi har trasslat oss igenom vägspärren och de påtända krigarna träffar vi General Peanut Butter som är befälhavare i Nimbaprovinsen. Peanut Butter är den före presidenten och krigsförbrytaren Charles Taylors man i distriktet. Taylor befinner sig i landsflykt. Vid ett tillfälle när Peanut Butter var hög smetade han in sig med